

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.34.014–026.23:[332.1:338.43]:005.591.3(477)

ЧОРНИЙ Р.С.,
ЧОРНА Н.П.

Проблеми сталого розвитку аграрної сфери регіонів України

Предметом дослідження є проблеми сталого розвитку аграрної сфери регіонів України.

Метою дослідження є визначення проблем сталого розвитку аграрної сфери регіонів України.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті виокремлено основні структурні елементи аграрної системи. Визначено пріоритетні напрямки розвитку сільської економіки, означено головний критерій сталого розвитку аграрної сфери. Окреслені проблеми сталого розвитку аграрного сегменту народного господарства. Установлена важливість дрібнотоварних господарств населення України у системі вітчизняного сільського господарства і можливість розширення напрямків їх діяльності в аграрній сфері, зокрема інноваційного характеру.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. Одним із найбільш важливих завдань є обґрунтування напрямів забезпечення комплексного системного підходу до формування державної аграрної політики на принципах сталого розвитку, який передбачає всебічно збалансований розвиток трьох його складових: соціальної, економічної й екологічної. Головним критерієм сталого розвитку аграрної сфери є підвищення якості життя аграрних виробників, сільського населення, нації на основі збереження її життєзабезпечувальних комплексів.

Ключові слова: аграрна сфера, сталий розвиток, регіони, агропромисловий комплекс, сільськогосподарські підприємства, соціальна сфера, диверсифікація сільської економіки, інноваційний розвиток.

ЧЕРНЫЙ Р.С.,
ЧЕРНАЯ Н.П.

Проблемы устойчивого развития аграрной сферы регионов Украины

Предметом исследования являются проблемы устойчивого развития аграрной сферы регионов Украины.

Целью исследования является определение проблем устойчивого развития аграрной сферы регионов Украины.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье выделены основные структурные элементы аграрной системы. Определены приоритетные направления развития сельской экономики, отмечен главный критерий устойчивого развития аграрной сферы. Обозначены проблемы устойчивого развития аграрного сегмента народного хозяйства. Установлена важность мелкотоварных хозяйств населения Украины в системе отечественного сельского хозяйства и возможность расширения направлений их деятельности в аграрной сфере, в частности инновационного характера.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы. Одной из самых важных задач является обоснование направлений обеспечения комплексного системного подхода к формированию государственной аграрной политики на принципах устойчивого развития, который предусматривает всесторонне сбалансированное развитие трех его составляющих: социальной, экономической и экологической. Главным критерием устойчивого развития аграрной сферы является повышение качества жизни аграрных производителей, сельского населения, нации на основе сохранения ее жизнеобеспечивающих комплексов.

Ключевые слова: аграрная сфера, устойчивое развитие, регионы, агропромышленный комплекс, сельскохозяйственные предприятия, социальная сфера, диверсификация сельской экономики, инновационное развитие.

CHORNYI R.S.,
CHORNA N.P.

Problems of sustainable development of agrarian sphere of regions of Ukraine

The subject of the research is the problems of sustainable development of the agrarian sphere of the regions of Ukraine.

The purpose of the study is to identify the problems of sustainable development of the agrarian sphere of the regions of Ukraine.

Research methods. The dialectical method of scientific knowledge, method of analysis and synthesis, comparative method, method of generalization of data are used in the work.

Results of work. The main structural elements of the agrarian system are highlighted in the paper. Priority directions of rural economy development are determined; the main criterion for sustainable development of agrarian sphere is defined. The problems of sustainable development of the agricultural segment of the national economy are outlined. The importance of small-scale farms of the population of Ukraine in the system of domestic agriculture and the possibility of expanding the directions of their activity in the agrarian sphere, in particular innovative nature, have been established.

Conclusions. The results of the conducted study were the following conclusions. One of the most important tasks is to substantiate the directions of ensuring a comprehensive systematic approach to the formation of state agrarian policy on the principles of sustainable development, which forecast a fully balanced development of its three components: social, economic and environmental. The main criterion for the sustainable development of the agricultural sector is to improve the quality of life of agricultural producers, rural population, the nation on the basis of preserving its life-sustaining complexes.

Keywords: agrarian sphere, sustainable development, regions, agro-industrial complex, agricultural enterprises, social sphere, diversification of rural economy, innovative development.

Постановка проблеми. Сьогодні українське село перебуває у стані трансформації, яка зумовлена розвитком нових технологій в сільськогосподарському виробництві. Нинішні умови потре-

бують дієвих механізмів створення сприятливих умов для високоефективного конкурентоспроможного аграрного сектору, розв'язання гострих проблем села. Вирішення цих проблем пов'язано

із розробленням системи ефективного розвитку економічного потенціалу аграрного сектору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Різноманітні аспекти вирішення проблем та визначення стратегічних напрямів розвитку сільських територій висвітлено у наукових працях вітчизняних учених: М. Алексадрова, В. Андрійчука, О. Булавки, П. Гайдуцького, В. Куценко, М. Орлатого, П. Саблука та ін. Однак, існує низка невирішених проблем у напрямку розвитку аграрної сфери, які потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначення проблем сталого розвитку аграрної сфери регіонів України.

Виклад основного матеріалу. Аграрна сфера економіки має особливий соціальний статус через свою територіальну, поселенську та соціальну автономію по відношенню до промислово-міської сфери.

О.О. Созінов розглядає агросферу як складову біосфери, природничу і соціальну категорію, якій притаманні особливі фундаментальні закономірності внутрішнього розвитку, що є результатом взаємодії різних природних і соціально-економічних факторів [9].

Основними структурними елементами аграрної системи (агросфери) є людський капітал аграрної діяльності та аграрні послуги як соціально-економічна компонента сталого розвитку, суто аграрне виробництво – економічна компонента, аграрні ландшафти як екологічна компонента.

Аграрна сфера в основному функціонує на сільській території, використовує її ресурсну базу (просторову, природно- і трудову ресурсну), тому остання в переважаючих межах входить у цю систему. Разом із тим частина сільської території, для якої характерні неаграрні види діяльності (промислове виробництво, лісове господарство тощо), залишається поза межами агросфери. Водночас аграрна сфера, завдяки веденню аграрного виробництва у міських поселеннях, переміщенню сюди агробізнесу й агросервісу, залученню до цієї діяльності частини міських жителів, вкрапленню аграрних елементів у міський ландшафт, виходить за межі сільської території.

Впровадження в Україні стратегії сталого розвитку створило умови для нової етики навколишнього середовища, яка сприймається у всьому світі як основний принцип сталого розвитку, головна парадигма якого полягає в раціональному природокористуванні, і, передусім, у тому, що за-

доволення потреб нинішнього покоління не повинно ставити під загрозу можливості та право майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [11]. Сучасний економічний розвиток характеризується загостренням проблем забезпечення сталого, збалансованого та взаємообумовленого функціонування всіх сфер життєдіяльності національних систем. Аграрну сферу вирізняє той факт, що вона є біоекономічною системою через наявність у ній сільського господарства. Саме тому принципи екологічності, сталого розвитку є для неї пріоритетними. Базисом для формування основних засад сталого розвитку аграрної сфери має стати формування відповідної інфраструктури землекористування. Одним із найбільш важливих завдань є обґрунтування напрямів забезпечення комплексного системного підходу до формування державної аграрної політики на принципах сталого розвитку, який передбачає всебічно збалансований розвиток трьох його складових: соціальної, економічної й екологічної. Для України одним із пріоритетних напрямів економіки є аграрний сектор, тому, без сумніву, питання його сталого розвитку є надзвичайно актуальними та вимагають комплексного вивчення й управління. Головною складовою в розбудові аграрного сектору економіки є комплексний розвиток сільських територій, спрямований на стабільне забезпечення збалансованого розвитку умов праці та проживання населення. Складові стратегії аграрної сфери регіонів України до сталого розвитку наступні: економічна, екологічна та соціальна.

Досягти сталого розвитку агросфери можливо за рахунок закономірних і цілеспрямованих якісних змін її складових за принципом системності. Сталий розвиток агросфери можна визначити як системні, орієнтовані на інтереси і потенціал людини, соціуму та суспільства, адаптивні за природою і якісні за суттю цілеспрямовані зміни, що супроводжуються підвищенням її ефективності, соціально-економічної прогресивності, стійкості та соціальної значимості як щодо попередніх інваріантних станів, так і щодо досягнення раціональних моделей сталості на різних етапах еволюційного розвитку [8]. Головним критерієм сталого розвитку аграрної сфери є підвищення якості життя аграрних виробників, сільського населення, нації на основі збереження її життєзабезпечувальних комплексів. Цей критерій можна інтерпретувати і як критерій захищеності життє-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

забезпечення, загалом безпеки людини як біосоціальної істоти та природних засобів аграрної праці – насамперед землі, води, використовуваних в аграрному виробництві послуг екосистем і природи загалом. Сталий розвиток агросфери визначається множиною різних факторів, основними серед яких є збільшення людського капіталу і соціальних активів; поширення адаптивно-ландшафтної системи ведення сільськогосподарства; впровадження агроекологічних методів господарювання з метою продукування якісної сільськогосподарської продукції; збереження природної, культурної спадщини.

Економіка, населення країни багато втрачає через незадовільний стан агропромислового комплексу. Реалізовані організаційні трансформації в країні порушили стабільний уклад життя сільських виробників і селян. Нинішня частка продукції сільськогосподарства України у 2–4 рази поступається тій, що була на початку 90-х років минулого століття. Проте, зважаючи на унікальний порівняно з провідними країнами світу природний потенціал галузі в поєднанні з надзвичайно вигідним географічним і геополітичним положенням, нашій країні відводиться особлива позиція на світовому ринку продовольства. В Україні виробляється близько 1,6–1,8% світових обсягів зерна, 20–21% насіння соняшнику та соняшникової олії, 6,4–6,7% цукрових буряків, 6% – картоплі, до 1% яєць, овочів та баштанних культур, 0,6–0,7% м'яса, до 2,2% молока.

В сучасних умовах розвитку сільської економіки дрібні сільськогосподарські підприємства та особисті селянські господарства не лише є ефективними виробниками сільськогосподарської продукції, а й виконують низку інших важливих функцій – сприяють життєвості і сільських громад, і місцевої економіки, істотно впливають на раціональне використання земельних ресурсів та мають можливість розширювати напрями своєї діяльності в аграрній сфері, зокрема, інноваційної, а саме сільського аграрного туризму. Однак лише сільськогосподарське виробництво та сільськогосподарська зайнятість не в змозі забезпечити належний рівень доходів як основи для створення якісних умов життя селян, тому існує об'єктивна необхідність диверсифікації сільської економіки. Перспективним напрямком диверсифікації сільської економіки може бути туризм в аграрній сфері, у якому людські, мате-

ріальні, земельні ресурси фермерських чи особистих селянських господарств, вироблена в них продукція використовуються для надання послуг із розміщення, харчування й інших форм обслуговування туристів і відпочиваючих.

Висновки

Одним із найбільш важливих завдань є обґрунтування напрямів забезпечення комплексного системного підходу до формування державної аграрної політики на принципах сталого розвитку, який передбачає всебічно збалансований розвиток трьох його складових: соціальної, економічної й екологічної. Головним критерієм сталого розвитку аграрної сфери є підвищення якості життя аграрних виробників, сільського населення, нації на основі збереження її життєзабезпечувальних комплексів. В сучасних умовах розвитку сільської економіки дрібні сільськогосподарські підприємства та особисті селянські господарства не лише є ефективними виробниками сільськогосподарської продукції, а й виконують низку інших важливих функцій – сприяють життєвості і сільських громад, і місцевої економіки, істотно впливають на раціональне використання земельних ресурсів та мають можливість розширювати напрями своєї діяльності в аграрній сфері, зокрема, інноваційної, а саме сільського аграрного туризму.

Список використаних джерел

1. Азоев Г. Л. Конкуренція: аналіз, стратегія, практика. М.: Центр економіки і маркетинга, 1996. 364 с.
2. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В., Молнар О. С. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2011. Вип. 33, Ч. 3. С. 125–129.
3. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.1. С. 125–130.
4. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Сутність і значення соціально-економічного розвитку сільських територій // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.5. С. 152–157.
5. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки // Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58–62.

6. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.9. С. 191–196.

7. Мельник Л. Ю. Сутність аграрних домогосподарств та їх основні економічні характеристики // Економіка АПК. 2007. №3. С. 3–10.

8. Попова О. Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми. К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2009. 352 с.

9. Созінов О. О. Агросфера України у XXI столітті // Вісник Національної академії наук України. 2001. № 10. URL: <http://www.visnyk-nanu.kiev.ua/2001-10/3.htm>.

10. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.8. С. 183–187.

11. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. 27.12.2017. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй: сайт. Режим доступу: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/>

References

1. Azoyev, G. L. (1996). Konkurentsya: analiz, strategiya, praktika [Competition: analysis, strategy, practice]. Moscow: Center for Economics and Marketing. [in Russian].

2. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O. S. (2011). Dyversyfikatsiya ta kooperatsiya rozvytku sil's'kykh terytoriy rehionu [Diversification and co-operation of the development of rural areas of the region]. In Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics]: Vol. 33 (3) (pp. 125–129). [in Ukrainian].

3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.1 (pp. 125–130). [in Ukrainian].

4. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Sutnist' i znachennya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku sil's'kykh terytoriy [Essence and importance of socio-economic development of rural territories]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 152–157). [in Ukrainian].

5. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In

Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1(132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

7. Melnyk, L. Yu. (2007). Sutnist' ahrarykh domohospodarstv ta yikh osnovni ekonomichni kharakterystyky [The essence of agrarian households and their basic economic characteristics]. Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex, 3, 3–10. [in Ukrainian].

8. Popova O. L. (2009). Stalyy rozvytok ahrosfery Ukrainy: polityka i mekhanizmy [Sustainable development of the Ukrainian agrosphere: policy and mechanisms]. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

9. Sozinov, O. O. (2001). Ahrosfera Ukrainy u XXI stolitti [Agrosphere of Ukraine in the XXI Century]. Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine, 10. Retrieved from <http://www.visnyk-nanu.kiev.ua/2001-10/3.htm>. [in Ukrainian].

10. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretichni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.8 (pp. 183–187). [in Ukrainian].

11. Stratehiya staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [Sustainable Development Strategy of Ukraine until 2030] (2017, Dec 27). United Nations Development Program: Website. Retrieved from <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/> [in Ukrainian].

Дані про авторів

Чорний Роман Степанович,

д.е.н., професор, директор Нововолинського навчально-наукового інституту економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету

e-mail: roman.nv79@gmail.com

Чорна Неля Петрівна,

д.е.н., проф., Нововолинського навчально-наукового інституту економіки та менеджменту національного економічного університету

e-mail: roman.nv79@gmail.com

Данные об авторах

Черный Роман Степанович,

д.э.н., профессор, директор Нововолынского учебно-научного института экономики и менеджмента Тернопольского национального экономического университета
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Черная Неля Петровна,

д.э.н., профессор, Нововолынского учебно-научного института экономики и менеджмента Тернопольского национального экономического университета
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Data about the authors

Roman Chornyj,

Dr.Sci. (Econ.), Prof., Director of Novovolynsk Institute of Economics and Management of the Ternopil National Economic University
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Nelya Chorna,

Chorna N.P., Dr.Sci. (Econ.), Professor of Novovolynsk Research Institute of Economics and Management of Ternopil National Economic University
e-mail: roman.nv79@gmail.com